

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVETENSKAPER

Hyenan i kläder och ängeln i huset -

två textanalytiska studier av kvinnlig "galenskap" och ideal
femininitet i *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre*

Göteborgs universitet

Genusvetenskap

Uppsats, 15 hp, fördjupningskursen

HT 2017

Författare: Moa Lanngren

Handledare: Jeanette Sundhall

Sammandrag

Uppsatsen består av två textanalyser gjorda på de skönlitterära verken *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre*. Syftet var att studera kvinnlig "galenskap" under 1800-talets mitt och sedan se hur det kopplades samman med normer kring ideal femininitet. Den första delen av analysen presenterades med hjälp av kvalitativ innehållsanalys och tog fäste på vilka orsaker som sågs ligga bakom att den "galna" kvinnliga karaktären Lady Audley tillskrevs sin diagnos.

Parallellt med att detta gjordes framfördes även en kortare genomgång av rådande normer. Det tydliggjordes därmed att majoriteten av de anledningar som låg bakom Lady Audleys "galenskap" var orsaker som gick emot föreställningar om den ideala kvinnan.

Den andra delen av analysen tog istället sin utgångspunkt på framställningen av den "galna" kvinnan Bertha Mason i *Jane Eyre*. Uppsatsen utgick från analys av samförekomster för att ta reda på vilka ord som användes i närheten av denna karaktär. Analysmetoden klargjorde att Berthas tillstånd var skambelagt och hennes "sjukdom" sågs som hotfullt och någonting samhället behövde skyddas från. Genom att kombinera resultatet från den första och andra analysen gick det att dra slutsatsen att det fanns ett tydligt samband mellan ideal femininitet och "galenskap" samt att "galenskapsdiagnosen" effektivt kunde användas mot kvinnor som bröt mot den här typen av normer eftersom "galenskapen" i sig tillskrevs väldigt låg status.

Nyckelord: galenskap, normer, 1800-tal, femininitet, Lady Audley's Secret, Jane Eyre, kvalitativ innehållsanalys, analys av samförekomster, Simone de Beauvoir, Judith Butler

Innehållsförteckning

Sammandrag	2
1 Bakgrund	4
1.1 Syfte	7
1.2 Frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
2 Forskningsfältsoversikt	9
2.1 Ängeln i huset.....	9
2.2 Kvinnan och ”galenskapen”	11
2.2.1 Den kvinnliga ”galenskapens” framställning och status	11
3 Teoretiska perspektiv	12
3.1 Socialkonstruktivism	12
3.2 den Andre	13
3.3 Att bli erkänd som människa.....	14
3.4 Normer	14
4 Metod och material	15
4.1 Metod	15
4.1.1 Kvalitativ innehållsanalys.....	15
4.1.2 Analys av samförekomster	16
4.2 Material	18
4.2.1 <i>Lady Audley’s Secret</i>	18
4.2.2 <i>Jane Eyre</i>	18
5 Reflexivitet	19
6 Analys	19
6.1 Normer och den ”galna” kvinnan i <i>Lady Audley’s Secret</i>	19
6.2 ”Galenskapens” framställning i <i>Jane Eyre</i>	28
7 Slutsatser	34
Litteraturlista	38

1 Bakgrund

Psykologins historia och dess koppling till samhällseliga ideal om mänskligt beteende är ett väl utforskat ämne inom en mängd vetenskapliga discipliner. När Michel Foucault 1961 för första gången gav ut *Vansinnets historia under den klassiska epoken* kom han att bli en av de tidigaste och mest inflytelserika akademiker som verkat inom detta ämne. Foucaults bok kartlägger institutionens makt och dess strävan efter att kontrollera de som benämndes ”vansinniga” (Sunesson 2010:11). Dessa upptäckter fick stor spridning och uppmärksamhet. Det har hävdats (se Sunesson 2010:7 f.) att Foucaults slutsatser var med och bidrog till den debatt under 1960- och 1970-talet som mynnade ut i den så kallade *antipsykiatriska rörelsen*. En rörelse som krävde avskaffande av inspärningar på mentalsjukhus och istället förespråkade behandling utanför sjukhusets väggar (Sunesson 2010:7). Foucaults tankar och idéer har både hyllats och kritiserats. I *The Female Malady – Women, Madness and English Culture 1830–1980* lyckas författaren Elaine Showalter göra båda. Showalter omfamnar Foucaults analys av mentalsjukhusens framväxt och syfte men menar samtidigt att han inte tillräckligt tar hänsyn till könsskillnader. Enligt Showalter är det viktigt att också studera möjligheten att mentalsjukhusen historiskt begränsat kvinnor och tvingat dem till tystnad, vilket inte männen behövt utsättas för i samma utsträckning (Showalter 2014:6).

Andra feministiska teoretiker är inne på liknande spår. Jane M. Ussher tar fäste på ”galenskap” i boken *The Madness of Women – Myth or experience?* och fastslår att det är en könad upplevelse (Ussher 2011:12). Ussher beskriver hur hon föredrar begreppet ”galenskap” (eng. övers. ”madness”) framför ”psykisk ohälsa” (eng. övers. ”mental illness”) då hon tolkar det senare som ett tillstånd starkt kopplat till biomedicinska orsaker och behandlingar samt att det framstår opåverkat av kultur och värderingar i samhället. ”Galenskap” menar hon påminner oss om att subjektiva bedömningar och normer påverkar vid diagnostisering (Ussher 2011:4). Precis som Ussher kommer jag i fortsättningen använda mig av begreppet ”galenskap” i uppsatsen, med undantag för de gånger jag refererar till forskare som föredrar annat ordval. Anledningen till att jag sätter citationstecken kring ”galenskap” har att göra med att ordet i sig kan uppfattas nedvärderande och inte är någonting som jag själv står bakom. Jag använder mig av begreppet för att det är tidsenligt för uppsatsens utgångspunkt och för att det oftast är ”galenskap” som uppsatsens valda teoretiker och material hänvisar till.

När Ussher hävdar att ”galenskap” är en könad upplevelse menar hon att det upplevs av både män och kvinnor men att symptomen som hör där till tolkas olika beroende på om det är en man eller kvinna som tillskrivs dem. Det beror till mångt och mycket på att ”galenskap” kopplats till det feminina. En konsekvens av det här blir att många män uttrycker ovilja att söka hjälp för psykiska problem. Genom att göra det riskerar männen att bli sedda som kvinnor och ihopkopplade med det feminina (Ussher 2011:12). Även den svenska idéhistorikern Karin Johannisson talar om kopplingen mellan kvinnor och det hon kallar ”nerver”. Johannisson menar att det primärt är och har varit kvinnor som fått psykiska diagnoser (Johannisson 1994:7). Denna tankegång bekräftas i en sammanställning av Ulrik Lidwall och Christina Olsson-Bolin, båda analytiker på Försäkringskassan, som visar att majoriteten av alla dokumenterade sjukdomsfall 2010–2015 kom sig av att individen diagnostiserats med någon typ av psykisk sjukdom. Det framkommer också att 73 procent av de totalt 57 000 registrerade fallen var kvinnor (Lidwall & Olsson-Bolin 2016:3).

Kvinnlig ”galenskap” har många gånger granskats tillsammans med skönlitteratur, inte minst av Jane M. Ussher. I *Women’s Madness – Misogyny or Mental Illness?* utgår Ussher från den viktoriaiska¹ litteraturens ”galna” kvinna som hon anser tydligt representerar den tidens föreställningar om relationen mellan kvinnligheten och ”galenskap”. Hon menar därtill att det, i de fallen en kvinna skrivit böckerna, går att se beskrivningen av den ”galna” kvinnliga karaktären som uttryck för författarinnans egna röst (Ussher 1991:85). Dessa tankar är Ussher knappast först med att yttra. Helen Small sammanfattar i *Love’s Madness – Medicine, the Novel and Female Insanity 1800–1865* hur Sandra Gilbert och Susan Gubar i *The Madwoman in the Attic* tolv år innan Ussher gjort samma tolkning. Gilbert och Gubar betraktade nämligen framställningen av den ”galna” kvinnliga karaktären som en spegelbild av författarinnans mörkare och mer rebelliska sidor hon tvingades trycka undan (Small 1996:24 f.).

Helen Small redogör även för varför det är relevant att utgå från skönlitterära verk i historiska undersökningar av kvinnligt ”vansinne”. Small hävdar att fiktionen och yttre samhälleliga faktorer är tätt sammanknutna och påverkar varandra. Skönlitteraturen har på många sätt

---

¹ Nationalencyklopedin definierar den viktoriaiska tiden (även kallad ”viktorianism”) som: ”förhärskande tidsanda inom de högre samhällsklasserna i Storbritannien under drottning Victorias regering (1837–1901)” (NE u.å.)

påverkat "vansinnets" historia. Med andra ord går det inte att se litterära representationer och värderingar i samhället som två separata företeelser. Small vidareutvecklar:

When we look at madness in literature we are looking at a representation of something that is *already* representation. That is, we look at an experience for which the language of description is inescapably representational, and whose pathos is muted because language has been overworked. (Small 1996:19)

Dessa tankar kommer också ligga till grund för valet av uppsatsens metod, material och analys. Jag har nämligen för avsikt att studera kvinnlig "galenskap" i den bemärkelse många tidigare feministiska teoretiker gjort och se hur det synliggörs i de skönlitterära verken *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre*, som båda gavs ut under mitten av 1800-talet. Kring 1850 skedde många betydande förändringar för kvinnor (se Showalter 2014, Busfield 1996, Porter 2002 och Gorham 2012) och därför känns det som en intressant tidsperiod att ta fäste på. Ussher hävdar därtill att den viktorianska tiden, som var i sin fulla prakt vid 1800-talets mitt, utgör grunden för hur vi idag ser på "galenskap" och dess koppling till kvinnlighet. Genom att studera den tidens syn på kvinnlig "galenskap" kan vi alltså bättre förstå varför vårt samhälle nu ser ut som det gör (Ussher 1991:64). Även om det skrivits relativt mycket om mitt valda ämne sedan tidigare är min upplevelse att många, om inte alla, teoretiker glömt att konkretisera och ge bakgrund till teoretiska begrepp som används. Här ser jag en möjlighet att bidra med någonting till den tidigare forskningen då jag under rubriken "Teoretiska begrepp" kommer återge och förklara begrepp och teorier som ligger till grund för uppsatsens resultat och analys. Min upplevelse är också att få texter inom mitt valda ämne anslutit sig till konkreta och tydliga textanalyser, vilket jag har för avsikt att göra.

Anledningen till att jag fastnade för det här ämnet till en början, har att göra med min egen bakgrund inom psykologin. Som tidigare psykologistudent kommer jag ihåg att jag reagerade på vad det var för typ av historia som berättades när vi lärde oss om psykologins framväxt. I en första introduktionskurs fick vi läsa om psykologins utveckling och ta del av inflytelserika akademikers bidrag men jag upplevde inte att vi fick lika mycket kunskap om psykologins mer "problematiska" historia. Tvångssteriliseringar, inspärning på mentalsjukhus och hur psykiska diagnoser använts för att kontrollera individer är exempel på sådant som låg utanför kursplanen och jag fått söka upp på egen hand. Ämnet som ligger till grund för uppsatsen

härstammar med andra ord ur ett personligt behov att göra upp med psykologin – och specifikt psykologins något mörkare historia.

Genusvetenskapen och genusforskningen strävar efter att synliggöra hur vårt tilldelade kön påverkar våra liv i positiv och negativ bemärkelse samt vår begriplighet som människa (Dahl 2016:16). Den vill också visa på hur föreställningar om kön och/eller genus utnyttjas av politiska krafter som gynnas av att traditionella maktordningar befastes (Dahl 2014:12 ff.). Mycket av forskningen innefattar maktrelationer mellan män och kvinnor, motstånd och normer (Institutionen för kulturvetenskaper 2016). Eftersom min uppsats kommer utgå från historiska redogörelser för femininitet, begriplighet och normer menar jag att mitt intresse för genusvetenskap och psykologi här kan kombineras och bli genusvetenskapligt relevant.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att studera hur kvinnlig ”galenskap” framställs i de skönlitterära verken *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre*. Genom att undersöka hur ”galenskap” och ideal femininitet hänger samman samt hur den kvinnliga ”galningen” porträtterades under 1800-talets mitt avser uppsatsen medföra ny kunskap om vem den ”galna” kvinnan var och vilken status hon hade i samhället. För att uppnå syftet kommer jag i studierna av *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre* ta hjälp av kvalitativ innehållsanalys och analys av samförekomster (eng. övers. collocations).

1.2 Frågeställningar

- Hur synliggör *Lady Audley's Secret* normer om ideal femininitet under mitten av 1800-talet och hur kopplas det i sin tur till ”galenskap”?
- Hur framställs den ”galna” kvinnan i *Jane Eyre* och på vilket sätt speglar det dåtidens syn på kvinnlig ”galenskap”?

1.3 Avgränsningar

För att uppsatsen inte ska bli alltför omfattande har ett antal avgränsningar varit nödvändiga. I bakgrunden refererade jag till Michel Foucaults *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. När Foucault analyserar behandling av ”vansinniga” är maktaspekten väldigt viktig (Sunesson 2010:11). Ett sådant perspektiv hade säkerligen även fungerat och varit intressant att utgå från i denna uppsats, med andra ord att mer ta fäste på begrepp som makt och

disciplinering för att studera hur diagnosen ”galenskap” historiskt använts av institutionen för att kontrollera kvinnor. Jag kommer inte heller i så stor utsträckning beskriva hur själva behandlingen av de ”galna” kvinnorna såg ut på exempelvis mentalsjukhus eftersom min uppfattning är att det är ett väldigt stort ämne som hade kunnat utgöra en hel c-uppsats i sig.

Uppsatsens fokus ligger på att undersöka kvinnlig ”galenskap”. Ett annat alternativ hade varit att också studera manlig ”galenskap” för att se hur det skiljer sig åt från den kvinnliga upplevelsen. Att undersöka manlig ”galenskap” hade säkerligen varit mycket intressant men återigen fick jag prioritera bort ett sådant perspektiv för att uppsatsen inte ska bli alltför lång.

Ytterligare avgränsning som gjorts avser valet att utgå från just begreppet ”galenskap”. Flera teoretiker jag tagit del av har förutom ”galenskap” också undersökt andra typer av traditionellt ”kvinnliga” sjukdomar som rör psyket, så som exempelvis ”hysteri” och anorexi. Min uppfattning är att kvinnlig ”hysteri” var mer i hetluften vid sekelskiftet 1800/1900 när vetenskapsmän som Jean-Martin Charcots och Sigmund Freud började intressera sig för det (se Egidius u.å.). Även om ”hysteri” vid ett par tillfällen nämns i både *Lady Audley’s Secret* och *Jane Eyre* förefaller ”galenskap” vara en vanligare benämning vid den tidpunkt jag tagit fäste på och därför kändes det relevant att begränsa sig till det. Anorexi skulle å andra sidan definitivt kunna ses som en mer konkret sjukdom att basera en analys på men precis som vid ”hysteri”, verkar ”galenskap” vara ett mer använt begrepp i dåtida litteratur. Genom att enbart utgå från ett begrepp tänker jag mig dessutom att uppsatsen kommer att bli mer enhetlig och lättförståelig.

De två skönlitterära verk som kommer användas i uppsatsen är skrivna av engelska författare. Jag är medveten om att det eventuellt kan vara så att uppsatsens slutsatser varit annorlunda om jag utgått från andra böcker skrivna under mitten av 1800-talet. I nuläget kan jag enbart uttala mig om kvinnlig ”galenskap” och normer utifrån ett västerländskt perspektiv samt hur det synliggörs i just *Lady Audley’s Secret* och *Jane Eyre*. Både *Lady Audley’s Secret* och *Jane Eyre* behandlar ”galna” kvinnor som befinner sig i över- och medelklassen. Jag kommer ta upp arbetarklasskvinnornas perspektiv när det finns med i tidigare forskning men eftersom romanerna har de utgångspunkter de har kommer det ganska naturligt bli så att mitt fokus mer ligger på över- och medelklassens erfarenheter. Det hade varit intressant i fortsatta studier att inkludera fler skönlitterära verk, skrivna av författare från olika kulturer och böcker som utspelar sig i olika samhällsskikt.

2 Forskningsfältsoversikt

2.1 Ängeln i huset

MAN must be pleased; but him to please
Is woman's pleasure; down the gulf
Of his condoled necessities [...]
While she, too gentle even to force
His penitence by kind replies,
Waits by, expecting his remorse,
With pardon in her pitying eyes;
And if he once, by shame oppress'd,
A comfortable word confers,
She leans and weeps against his breast,
And seems to think the sin was hers;
(Patmore 2001:74 f.)

Citatet ovan är hämtat ur Coventry Patmores poetiska berättelse *The Angel in the House* som första gången publicerades i sin helhet 1862. Patmore redogör i romantiserad diktform för den ideala kvinnan och hustruns egenskaper. *The Angel in the House* blev mycket populär när den gavs ut och senare teoretiker har till och med låtit titeln på berättelsen få namnge den viktorianska epokens syn på femininitet (se Gorhams tankar om "the era of the 'Angel in the House'" 2012:20 f.).

För att förstå normer om ideal kvinnlighet kring 1850 kan det vara nödvändigt att börja med en kortfattad genomgång av vad det var för samhällsliga förändringar som bäddade för dessa ideal. Deborah Gorham tar i *The Victorian Girl and the Feminine Ideal* fäste på utvecklingen i England och beskriver hur framväxten av industriell kapitalism medförde en ny urban medelklass. Klimatet var tufft och arbetet likaså och perioden präglades av snabba sociala och ekonomiska förändringar, vilket skapade en oro bland många medelklassmän. Gorham fortsätter förklara hur de viktorianska medelklassmännen sökte tillflyktsort undan sin ångest och den tuffa verkligheten, inom hemmets väggar. Därmed skapades det även en glorifierad bild av hemmet där kvinnan fick en viktig roll. Hemmet och arbetet stod i kontrast till varandra och blev kvinnans respektive mannens ansvarsområden. Att som kvinna vara bunden

till hemmet innebar en uppsättning förväntningar om hur familj och hem skulle skötas, som enligt Gorham också tydliggörs i *The Angel in the House*. Hon sammanfattar Coventry Patmores bild av den ideala hustrun som beroende av och underordnad mannen och utan ambitioner att göra karriär utanför hemmet. Dessutom skulle den ideala kvinnan inte uppvisa något aggressivt beteende utan överlag vara väldigt försiktig (Gorham 2012:18 ff.).

Under hela 1800-talet fanns det en tanke om att män och kvinnor av naturen tillhörde olika sfärer. Männens den *offentliga sfären* som kännetecknades av arbete och politik medan kvinnan tillhörde den *privata sfären* som istället karaktäriserades av känslor och hemmets plikter (Gorham 2012:20). För att inte rubba balansen mellan dessa var det av stor vikt att kvinnan och mannen höll sig till sina tilldelade sfärer. Katastrofscenariot var en kvinna som sökte sig utanför det privata då det fanns risk att hon i och med det skulle "förhäradas" av den tuffa yttre världen och på så vis tappa kontakten med sin förmåga att ta hand om hem och familj (Gorham 2012:22). Johannisson fortsätter dessa tankar i sin bok *Den mörka kontinenten - kvinnan, medicinen och fin-de-siècle* genom att beskriva att det under 1800-talets mitt fanns en föreställning om att kvinnor och män var varandras motsatser. Kvinnan representerade naturen medan mannen stod för kulturen. Dessa skillnader antogs vara biologiskt grundade och det ifrågasattes därför inte att mannen skulle vara överlägsen kvinnan och ha hand om produktionen medan kvinnans främsta uppgift var reproduktionen (Johannisson 1994:12 f.).

Relationen mellan kvinnan och reproduktionen tas också upp i Jane M. Usshers *Women's Madness: Misogyny or Mental Illness?*. Ussher fastslår att ett argument till att kvinnorna begränsades till hemmen var för att det skulle öka deras chanser att hålla sig friska och kvinnans framtida barn skulle på så vis inte skulle kunna ta skada. Kvinnor sågs av naturen som svaga och sjuka i behov av vård (Ussher 1991:68 ff.). Samtidigt som kvinnor uppmuntrades stanna hemma för att inte insjukna förefaller det funnits en idealiserad bild av den sjuka kvinnan. Genom att kvinnan framstod som ömtålig och sjuk kom hon än en gång att stå i motsats till mannens styrka och kraft vilket i sin tur förstärkte bilden av kvinnan och mannen som motpoler (Summers 2001:108). Johannisson beskriver vidare hur många manliga läkare uttryckte förtjusning över idén om den sängliggande kvinnan. Ofta beskrevs den unga och lidande bleksotssjuka flickan som åtråvärd och attraktiv vilket Johannisson anser tydligt visar på 1800-talets ideala bild av kvinnligheten (Johannisson 1994:47).

2.2 Kvinnan och ”galenskapen”

Som nämnt i uppsatsens bakgrund pratar många teoretiker om att det vid 1800-talets mitt fanns en stark koppling mellan kvinnan och ”galenskapen” (se Johannisson 1994:7 och Ussher 2011:12). Men kvinnorna fungerade inte enbart som sinnebild för ”galenskap” utan det var även en realitet där de dominerade ”vansinnesstatistiken” och överträffade antalet intagna män på mentalsjukhus (Showalter 2014:17 och Ussher 1991:70 f.). Showalter redovisar som exempel engelsk statistik från 1871 som visar att för varje 1000 manlig ”galning” intagen på mentalsjukhus fanns det 1182 kvinnliga ”galningar” (Showalter 2014:52).

Många senare teoretiker som granskat kvinnor och ”galenskap” har studerat vad det var för kvinnor som klassades som ”galna”. Phyllis Chesler är en sådan teoretiker. Hon menar att det primärt var kvinnor som på ett eller annat sätt bröt mot normer och föreställningar om den ideala kvinnligheten som diagnostiserades som ”galna”. ”Galenskapsdiagnosen” användes alltså för att straffa och försöka tygla de kvinnor som inte ville infinna sig enligt de samhälleliga ideal som rådde (Chesler 1994:270). Ussher fortsätter dessa tankar när hon berättar att de kvinnor som under 1800-talet strävade efter självständighet och att undkomma patriarkatets förtryckande roll hade stor risk att bli avfärdade som ”galna” (Ussher 1991:89).

2.2.1 Den kvinnliga ”galenskapens” framställning och status

Helen Small redogör för den ”galna” kvinnans status i skönlitterära verk. Small berättar att det under tidiga 1800-talet hade skapades något av en idyllisk bild av kvinnan som ”kärleksgalen” (eng. övers. ”love-mad”), det vill säga kvinnan som drabbades av ”galenskap” till följd av olycklig kärlek. Men omkring 1820 och 1830-talet skedde en skiftning där den ”galna” kvinnans status kraftigt sjönk. Hon kom nu ofta att porträtteras som äldre, på ett eller annat sätt kopplas samman med ”zigenare” [sic] och var sällan huvudperson i boken (Small 1996:139). Femi Oyeboade fortsätter förklara att den ”vansinnige” karaktären tenderade beskrivas som annorlunda från övriga karaktärer, det kunde vara fråga om exempelvis förstärkta fysiska attribut eller överdrivet språk och beteende. Detta gjordes antingen för att framställa den ”galne” som komisk eller skräckinjagande och Oyeboade tydliggör även att många gånger sågs de ”galna” som ”vildar” eller ”mindre än mänskliga” [min översättning] (eng. övers. ”less than human”) (Oyeboade 2004:140 f.).

Att klassas som "galen" var i det verkliga livet skamfullt och "galenskapsdiagnosen" sågs många gånger som en hotfull sjukdom som samhället var tvungen att skyddas från. Chesler pratar, precis som Oyeboode, om avhumanisering av de som klassades som "galna". Hon menar att de som var intagna på mentalsjukhus sågs som mindre "mänskliga". I många fall till och med mindre "mänskliga" än de som var kriminella (Chesler 1994:269). Även Roy Porter berör den låga status "galningar" tillskrevs. I sin bok *Madness – A Brief History* hänvisar Porter till den amerikanska sociologen Erving Goffman som beskriver hur benämningen "galen" användes för att märka ut skillnad och det som avvek. "Galenskap" var kopplat till stigmatisering och beskrev individer som inte erhöll full social-acceptans (Porter 2002:62). Det är emellertid viktigt att påpeka att den "galna" kvinnans status under 1800-talet var väldigt beroende av klasstillhörighet. Hos medel- och överklassen var "galenskap" otroligt stigmatiserat och att vara intagen på mentalsjukhus var lika med skam. Många familjer från dessa klasser ville därför först avfärda "bisarrt beteende" hos kvinnor som "nervositet eller excentricitet". Hos den fattigare arbetarklassen var "galenskapsdiagnosen" och mentalsjukhuset inte alls lika mycket av en förnedring. På mentalsjukhusen fick de mat och husrum och det var därmed en betydligt mer lockande utväg än att spärras in på exempelvis fattighus som annars var alternativet (Showalter 2014:26 f.).

3 Teoretiska perspektiv

3.1 Socialkonstruktivism

Uppsatsen utgår från ett socialkonstruktivistiskt tänkande i analys och slutsatser och jag kommer därför nu att presentera vad det innebär att se någonting som en social konstruktion.

Socialkonstruktivism kan kortfattat sägas ifrågasätta status quo. Filosofen Ian Hacking utgår från beteckningen X när han förklarar teorins grundläggande utgångspunkt med att:

the existence or character of X is not determined by the nature of things. X is not inevitable. X was brought into existence or shaped by social event, forces, history, all of which could well have been different. (Hacking 1999:6 f.)

Att säga att något är socialt konstruerat innebär alltså att det inte är absolut. Dess betydelse kan ändras av yttre omständigheter. Hacking tar upp kön som ett framgångsrikt exempel att utgå från vid socialkonstruktivism och hänvisar samtidigt till Simone de Beauvoir och hennes

kända citat "On ne naît pas femme: on le devient" (Hacking 1999:7), eller den svenska översättningen "Man föds inte till kvinna, man blir det" (de Beauvoir 2012:325). Eva Gothlin vidareutvecklar detta när hon sammanfattar de Beauvoirs tankar i förordet till *Det andra könet*. de Beauvoir avfärdar enligt Gothlin tanken om att kvinnan skulle ha en särskild medfödd natur. Ofta framställs det nämligen som att kvinnans underordning skulle bero på biologiska orsaker och att det därmed inte skulle gå att förändra, vilket de Beauvoir ställer sig mot (Gothlin 2012:13 ff.).

Hacking är tydlig med att påpeka att om du säger att någonting är en social konstruktion så innebär inte det att det inte finns/existerar. "Verklighet" och "konstruktion" står alltså inte i motsats till varandra (Hacking 1999:101). Flera av de teoretiker som hänvisas till i uppsatsen utgår uttalat från tanken om att både kön och psykisk ohälsa är, eller delvis är, sociala konstruktioner (se bl.a. Johannisson 1994:7 och Ussher 2011:4). Det socialkonstruktivistiska perspektivet kommer inte hänvisas till i uppsatsen framöver men jag kommer att ansluta mig till tanken om att psykisk ohälsa (läs "galenskap") är en social konstruktion. Med det säger jag inte att de eventuella "symptom" som hör där till inte finns, men att tanken om vad som är "galenskap" och vem som räknas som "galen" är föränderlig och påverkas av kultur och värderingar i samhället.

3.2 den Andre

Eva Gothlin hävdar att ett av Simone de Beauvoirs viktigaste begrepp i *Det andra könet* är "den Andre". de Beauvoir använder begreppet för att beskriva hur kvinnan fungerar som Objekt, och som den Andre i förhållande till det manliga Subjektet. Kvinnan är underordnad mannen och begränsas av både juridiska medel och förväntningar utifrån om hur hon bör vara (Gothlin 2012:15 ff.). de Beauvoir fortsätter beskriva hur kvinnan hela tiden definierar sig själv gentemot mannen. Hon är beroende av honom och blir det som han gör henne till (de Beauvoir 2012:26). de Beauvoir är dock tydlig med att det inte enbart är kvinnan som befinner sig i position som den Andre utan att det är en erfarenhet hon delar tillsammans med många. Men enligt de Beauvoir är kvinnans situation ändå unik eftersom hon inte alls på samma sätt som andra underordnade grupper gjort aktivt motstånd mot den grupp som förtrycker. Istället har hon levt sida vid sida om mannen och aldrig riktigt krävt sin rätt att också hon bli sedd som Subjekt (Gothlin 2012:15 ff.). Anledningen till att kvinnan aldrig riktigt ifrågasatt sin position har att göra med att hon många gånger trivs att befinna sig som

den Andre i förhållande till mannen. Alternativet, att vägra infinna sig som Objekt, medför att kvinnan fräntas de förmåner hon annars får av mannen och det är dessutom en svår och tuff väg att gå eftersom hon ändå inte tillåts makt att forma sitt eget liv. Trots det uppmanar de Beauvoir kvinnor att vägra vara den Andre då hon menar att det leder till att kvinnan slipper den anspänning det annars innebär att vara mannens Objekt (de Beauvoir 2012:30).

3.3 Att bli erkänd som människa

Judith Butler pratar mycket om *mänsklighet* och *att bli erkänd som människa* i sin bok *Genus ogjort – Kropp, begär och möjlig existens*, vilket är begrepp som uppsatsen kommer återkomma till i analysdelen. En individ som inte erkänns som mänsklig kan enligt Butler inte leva ett levbart liv. Att inte bli erkänd som människa innebär enligt Butler att inte bli begripliggjord eller passa in enligt sociala normer som avgör vad det innebär att vara människa (Butler 2006:24). Som exempel tar hon upp intersexe rörelsens kamp för att stoppa tvångsoperationer på barn med hermafroditisk könsanatomi. Operationer som dessa, när individen opereras för att ”normaliseras” menar Butler tydligt visar att inte alla kroppar är begripliga eller mänskliga (Butler 2006:26).

Att inte bli begripliggjord eller erkänd som människa menar Butler är tufft då ens sociala tillhörighet kan påverkas. Samtidigt uppmuntrar hon människor att ta avstånd från normer som avgör vem som klassas som mänsklig eftersom individen då upplever en oerhörd frihet av att inte längre vara beroende av dessa för att kunna överleva. Dessutom anser Butler att de som slaviskt följer den här typen av normer rent av kan komma att ta skada (Butler 2006:24).

3.4 Normer

Tidigare rubrik avslutades med en kortare genomgång av normers betydelse för vem som ses som mänsklig och som nämnt i bakgrund och syfte kommer normer också ha en viktig roll i uppsatsens analys. Innan analysen kan det emellertid vara bra att tydliggöra vad som menas med ”normer”. Judith Butler beskriver normer som att de: ”verkar inom sociala praktiker som den outtalade *normaliseringsstandarden*” (Butler 2006:59). De bestämmer bland annat vilka som är mänskliga och tillåts leva levbara liv (Butler 2006:26) samt påverkar vilka individer och handlingar som ses som begripliga. Det är inte alltid så att normerna är helt uttalade och Butler menar att normer många gånger tydligast går att urskilja genom att studera vilka konsekvenser de får (Butler 2006:59).

Normer styr som sagt över människans begriplighet och kan exempelvis påverka föreställningar om ”riktiga” män och kvinnor samt vilka kriterier som ingår för att bli erkänd som sådana. En person som vägrar infinna sig i den här typen av normer riskerar att få sitt liv och sin existens ifrågasatt. Normer skapar å ena sidan en gemenskap mellan människor men gör detta å andra sidan genom att utesluta de som inte passar in. Butler berättar att vi är beroende av normer men att deras betydelse är föränderlig och att de därmed inte behöver se ut som de gör nu (Butler 2006:205 f.)

4 Metod och material

4.1 Metod

Uppsatsens analys kommer presenteras med hjälp av kvalitativ innehållsanalys och analys av samförekomster. Det är två metoder med tydliga mallar för utförande där resultat presenteras klart. I och med att resultaten kommer redovisas i tabeller av olika slag är förhoppningen att den subjektiva tolkningen och kopplingen till tidigare forskning därefter ska tydliggöras. Jag har medvetet valt metoder som hjälper till att ta ut det viktigaste ur en text samt sammanfattar det på lättförståeligt sätt. Den kvalitativa innehållsanalysen och analysen av samförekomster har också valts därför att det är metoder som är ganska fria i det att de tillåter mig göra vidare tolkningar av det resultat som presenteras för att på så vis fördjupa uppsatsens analys.

4.1.1 Kvalitativ innehållsanalys

Den kvalitativa innehållsanalysen tolkar innehållet i en text. Detta görs genom att ta fäste på ett antal färdiga begrepp och regler för att strukturera upp texten. Därefter görs subjektiva tolkningar för att kunna dra slutsatser om vad det är texten *egentligen* säger. En viktig del i den kvalitativa innehållsanalysen är också att bedöma analysen och resultatens kvalitet och tillförlitlighet (Nyby 2017). Till analysmodellen finns alltså flera begrepp som kan användas som hjälpmedel för att analysera texten. Jag kommer i min analys ta fäste på det som kallas *meningsenhet*, *kondenserad meningsenhet* och *kod* och därför begränsa mig till att förklara vad de betyder.

Meningsenhet är delen av den valda texten som ska undersökas. Det kan vara alltifrån ett par meningar till hela textstycken. I och med att meningsenheterna kan vara väldigt långa blir det ofta nödvändigt att kondensera dem till kondenserade meningsenheter vilket innebär att texten

sammanfattas och det viktigaste tas ut. När meningsenheterna är kondenserade går det att komprimera texten ytterligare genom att sätta en kod. Koden utgörs av ett eller ett fåtal ord och kan ses som en form av etikett som beskriver vad den kondenserade meningsenheten handlar om (Nyby 2017). Nästa steg i den kvalitativa innehållsanalysen är den subjektiva tolkningen. Det finns som sagt fler begrepp än de jag nu presenterat men jag har valt att begränsa mig till tre stycken eftersom mitt textutbud inte är så omfattande och jag tror att fler begrepp snarare hade förvirrat läsaren och gjort analysen mindre lättförståelig. Ofta presenteras den kvalitativa innehållsanalysen i tabeller och det är också det jag kommer göra i min analys. Jag kommer att välja ut delar ur *Lady Audley's Secret* som rör min första frågeställning, alltså hur synliggör *Lady Audley's Secret* normer om ideal femininitet och hur kopplas det i sin tur till "galenskap"? Ibland kan det vara så att det finns flera exempel i boken som besvarar denna frågeställning men då har jag helt enkelt valt ut den sekvens jag bedömt tydligast illustrerar på vilka grunder Lady Audley tilldelas sin "galenskapsdiagnos". Utdragen från boken kommer klistras in i tabeller för att sedan komprimeras i kondenserade meningsenheter och koder. Slutligen kommer jag se om det går att urskilja mönster och koppla det till tidigare forskning som gjorts inom samma ämne.

4.1.2 Analys av samförekomster

Göran Bergström och Kristina Boréus redogör kortfattat i *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* för analyser av samförekomster (eng. övers. collocation). Att studera samförekomster innebär att undersöka vilka ord som befinner sig i närheten av varandra. Bergström och Boréus hänvisar till Paul Baker som i sin bok *Using Corpora in Discourse Analysis* använder sig av denna metod för att ta reda på vilka ord som förekommer nära "ungmö" (eng. övers. "spinster") respektive "ungkarl" (eng. övers. "bachelor") (Bergström & Boréus 2012:291 f.). I undersökningen utgår Baker från en hemsida som heter "BNCweb" som är ett färdigt dataprogram där det går att söka efter ord i British National Corpus (BNC) (Baker 2006:97) vilket är en textkorpus där 100 miljoner ord finns insamlat från en mängd olika brittiska text- och skrivspråkskällor (British National Corpus 2009). Enligt Bergström och Boréus kommer Baker i sin analys fram till att begreppet "ungmö" oftare förekom i närheten av negativt värderade ord jämfört med "ungkarl" och detta skulle kunna ses som en indikation på att ogifta kvinnor har lägre status än ogifta män (Bergström & Boréus 2012:291 f.).

Paul Baker tydliggör att det finns flera sätt att analysera samförekomster på. Men menar att det lättaste brukar vara att studera och sedan räkna de ord som befinner sig inom fem ords radie från det begrepp som valt ut. Han presenterar i exemplet med "ungmö" och "ungkarl" sina resultat i tabeller där han räknar närliggande ords frekvens och samtidigt gör en bortsortering av prepositioner som inte säger någonting om den allmänna uppfattningen (Baker 2006:100). Senare redovisar Baker exempelmeningar som innehåller vanligt förekommande ord och studerar meningarna mer noggrant (Baker 2006:106) och slutligen väljer han att slå ihop vanligt förekommande ord i närheten av "ungmö" och "ungkarl" som har liknande betydelse (Baker 2006:116).

I min analys av samförekomster kommer jag till skillnad från Baker inte utgå från ett färdigt dataprogram. Istället görs analysen manuellt och eftersom jag enbart kommer använda beskrivningen av den "galna" kvinnan i *Jane Eyre* blir mitt textutbud också betydligt mindre än Bakers. Jag kommer inte heller söka efter ett specifikt ord utan snarare notera alla gånger bokens "galna" kvinna Bertha Mason beskrivs eller hänvisas till, oavsett om hon benämns med sitt riktiga tilltalsnamn eller exempelvis "she", "my wife" och "it". I början av *Jane Eyre* är Jane, och därmed läsaren, ovetandes om Berthas existens. Bertha utbrister ibland i skratt, vilket Jane fått förklarat för sig kommer från en annan anställd. Trots att dessa delar är intressanta och ofta beskrivs ingående utesluts de ur analysen eftersom jag inte upplever att de säger så mycket om den "galna" kvinnans status som senare delar av boken gör. Fokus i analysen ligger istället på att studera de adjektiv och värderande substantiv som används i närheten av Bertha när någon karaktär anspelar på hennes utseende eller persona. Med det sagt, är det egentligen mer korrekt att säga att jag gör en "samförekomst-inspirerad" analys. För utöver skillnader i analysens utförande kommer min analys till mångt och mycket likna de presentationer av samförekomster som Baker gör. Resultatet återges i exempelmeningar där vissa ord som upplevs särskilt intressanta markerats med fet stil. De fetade orden sammanställs och sorteras därefter i en tabell som används för vidare resonemang. Orden som vidare analyseras översätts också till svenska. För att underlätta översättningsprocessen har den svenska utgåvan av *Jane Eyre* från 2011 med översättning av Gun-Britt Sundström använts för att söka upp den svenska motsvarigheten till de engelska ord som valts ut.

4.2 Material

4.2.1 *Lady Audley's Secret*

Lady Audley's Secret utkom för första gången 1862 och är skriven av den brittiska författaren Mary Elizabeth Braddon. Boken är i högsta grad en spänningsroman och handlingen kretsar kring personen som också utgör namnet på titeln – Lady Audley. Lady Audleys bakgrund förekommer i början av boken vara lite av ett mysterium och det är först när hennes ingifta brorson Robert Audley börjar gräva i hennes förflutna, eftersom han misstänker att Lady Audley inte är den hon utger sig för att vara, som läsaren får kunskap om var hon kommer ifrån och vem hon är. Det visar sig att Lady Audley, som egentligen heter Helen Talboys, är inblandad i en rad juridiska brott så som bigami, påstått mord och fejkad död, men också brott av mer ”omoralisk” karaktär som att ha övergivit sina plikter som mor och hustru. När samtliga brott kommer fram i slutet av boken beskrivs Lady Audley som ”galen” vilket leder till att hon skickas iväg till ett mentalsjukhus i Belgien.

Lady Audley's Secret går att tolka utifrån flera olika feministiska tankegångar. Det går exempelvis att se boken som uttryck för klasskritik, studera den utifrån tankar om queera-läckage samt som kritik mot 1800-talets föreställning om ideal femininitet. Det är det sista exemplet jag kommer utgå från i min analys. När Lady Audley i början av boken presenteras tycks hon passa in på alla de normer som rör den idealiserade bilden av kvinnan under 1800-talets mitt. Den ”galna” Lady Audley som senare framträder står snarast i motsats till dessa ideal. *Lady Audley's Secret* berör med andra ord ämnen som ligger i linje med uppsatsens utgångspunkt och det kändes därför som en intressant och relevant bok att utgå från.

4.2.2 *Jane Eyre*

1847 lyckades Charlotte Brontë publicera *Jane Eyre* under den mer manligt klingande pseudonymen Currer Bell. *Jane Eyre* handlar om den fattiga och föräldralösa flickan Jane Eyre som vid 18-års ålder tar ställning om guvernant hos den förmögne Mr. Rochester. Boken utvecklar sig till en kärleksroman mellan dem men Jane och Mr. Rochester hindras från att gifta sig eftersom det visar sig att Mr. Rochester redan är gift. Mr. Rochesters fru, Bertha Antoinetta Mason hålls undangömd från allmänheten eftersom hon är ”galen”.

Bertha fungerar mest som en biroll som hindrar Jane och Mr. Rochester från att finna lyckan. Hon förblir röstlös och yttrar aldrig några begripliga ord under bokens gång. Men

framställningen av henne är ganska slående och det kändes därför spännande att göra en textanalys om det. Bertha skiljer sig en del åt från den första ”galna” kvinnan som kommer analyseras, Lady Audley. Bertha utgör en mycket mindre roll och när läsaren får ta del av hennes historia berättas den av andra, hon förblir passiv genomgående i boken. Därför upplever jag delvis att det var bra att komplettera en analys av den ”galna” kvinnan i *Jane Eyre* med en analys av *Lady Audley’s Secret* där kvinnan istället har en mer aktiv roll.

5 Reflexivitet

Jag är mycket medveten om att mina tolkningar i uppsatsen görs väldigt mycket ”utifrån”. Detta säger jag med största möjliga respekt för de som analysen berör. Jag har inte personlig erfarenhet av hur det upplevs att klassas som ”galen” under 1800-talets kontext utan kan endast analysera andras upplevelser för den valda tiden. Som genusstudent två sekel senare är jag påverkad av den tid och miljö jag vistas i och har med andra ord enbart möjlighet att komma åt vissa delar av upplevelsen kring kvinnlig ”galenskap” vid 1800-talets mitt.

De skönlitterära verk som ligger till grund för uppsatsens analys är, som sagt, skönlitterära. Det är en annan viktig faktor att poängtera. Även om *Lady Audley’s Secret* har ett större fokus på den ”galna” kvinnans erfarenheter än *Jane Eyre*, så är båda böckerna ändå skrivna av författare som inte själva betecknades som ”galna”. Författarinnorna skriver utifrån sina förutsättningar och är utan tvekan påverkade av de miljöer de vistades i och de åsikter som rådde där. Det är mycket möjligt att uppsatsens analys och slutsatser sett annorlunda ut om jag också valt att inkludera självbiografier från kvinnor som själva haft erfarenheter av att klassas som ”galna”.

6 Analys

6.1 Normer och den ”galna” kvinnan i *Lady Audley’s Secret*

Robert Audley, som till största del agerar berättarröst i *Lady Audley’s Secret*, är tidigt misstänksam mot sin ingifta faster och hittar snabbt bevis på att hon är en bedragerska. I tabell 1 presenteras fyra meningenheter, där de tre första är från en sekvens i boken när Robert utmanar Lady Audley och lägger fram sina bevis för att hennes ”sinne är sjukt” [min översättning] (eng. övers. ”mind is diseased”). För att öka läsarens förståelse kan det vara nödvändigt med en kort sammanfattning av Roberts anklagelser i den ordning de sägs ha ägt rum. Han menar först och främst att Lady Audley, då kallad Helen Talboys, ”övergav” sin

familj, antog en ny identitet för att finna arbete, gifte sig därefter med en ny rik man fast hon redan var gift, låtsades sedan att hennes tidigare identitet Helen dött och mördade sedan sin första man George Talboys när han kom henne på spåren. I den sista meningsenheten är det istället birollen Dr. Mosgrave som berättar om sina erfarenheter efter att ha kommunicerat med Lady Audley som han menar lider av "latent vansinne" [min översättning] (eng. övers. "latent insanity").

Tabell 1 Kvalitativ innehållsanalys av delar ur <i>Lady Audley's Secret</i> där Robert Audley och Dr. Mosgrave finner bevis för Lady Audleys "sjuka sinne" respektive "latenta vansinne"		
Meningsenhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
Helen Talboys never returned to her father's house. When she deserted that poor old father, she went away from his humble shelter with the declared intention of washing her hands of that old life. What do people generally do when they wish to begin a new existence – to start for a second time in the race of life, free from the encumbrances that had fettered their first journey? <i>They change their names</i> , Lady Audley. Helen Talboys deserted her infant son – she went away from Wildernsea with the predetermination of sinking her identity. She disappeared as Helen Talboys upon the 16th of	When she deserted that poor old father, she went away from his humble shelter with the declared intention of washing her hands of that old life. Helen Talboys deserted her infant son. What do people generally do when they wish to begin a new existence? <i>They change their names</i> , Lady Audley. She disappeared as Helen Talboys upon the 16th of August 1854, and upon the 17th of that month she reappeared as Lucy Graham.	Övergivit far och son Påhittad död

<p>August 1854, and upon the 17th of that month she reappeared as Lucy Graham, the friendless girl who undertook profitless duty in consideration of a home in which she was asked no questions.</p>		
<p>Let me be the physician to strike to the root of your malady, Lady Audley. Heaven knows that I wish to be merciful – that I would spare you as far as it is in my power to spare you in doing justice to others – but justice must be done. Shall I tell you why you are nervous in this house, my lady? If you can, she answered, with a little laugh. Because for you this house is haunted. Haunted? Yes, haunted by the ghost of George Talboys.</p>	<p>Shall I tell you why you are nervous in this house, my lady? If you can, she answered, with a little laugh. Because for you this house is haunted. Haunted? Yes, haunted by the ghost of George Talboys.</p>	<p>Mord</p>
<p>Indeed! said my lady; and what reason could any one have for announcing the death of Mrs. Talboys, if Mrs. Talboys had been alive?</p>	<p>The lady herself might have had a reason, Robert answered, quietly. How if she had taken advantage of George's absence to win a richer</p>	<p>Bigami</p>

<p>The lady herself might have had a reason, Robert answered, quietly.</p> <p>What reason?</p> <p>How if she had taken advantage of George's absence to win a richer husband? How if she had married again, and wished to throw my poor friend off the scent by this false announcement?</p>	<p>husband? How if she had married again, and wished to throw my poor friend off the scent by this false announcement?</p>	
<p>I have talked to the lady, he said quietly, and we understand each other very well. There is latent insanity! Insanity which might never appear; or which might appear only once or twice in a lifetime. It would be dementia in its worst phase perhaps: acute mania; but its duration would be very brief, and it would only arise under extreme mental pressure.</p> <p>The lady is not mad; but she has the hereditary taint in her blood. She has the cunning of madness, which the prudence of intelligence. I will tell you what she is,</p>	<p>There is latent insanity! Insanity which might never appear; or which might appear only once or twice in a lifetime. The lady is not mad; but she has the hereditary taint in her blood. She has the cunning of madness, which the prudence of intelligence.</p>	<p>Ärftlighet</p>

Mr Audley. She is dangerous!		
---------------------------------	--	--

Som nämnt i uppsatsens tidigare avsnitt sågs kvinnan under 1800-talet som sinnebild för ”galenskapen” (Johannisson 1994:7 och Ussher 2011:12). Det var fler kvinnor än män som betecknades ”galna” och det var oftare kvinnor som var intagna på mentalsjukhus (Showalter 2014:17 och Ussher 1991:70 f.). Flertalet teoretiker har utgått från tanken att det framförallt var kvinnor som på ett eller annat sätt bröt normer och föreställningar om ideal femininitet som också klassades som ”galna” (se t.ex. Chesler 1994:270). Vid en jämförelse av de normer som presenterades under rubrik 2.1, ”Ängeln i huset”, och koderna i tabell 1 blir det intressant att studera Lady Audley i ljuset av dessa tankar. Alltså att undersöka hur Lady Audleys handlande kan ses utmana den tidens ideal och därmed eventuellt vara en bidragande orsak till hennes tilldelade ”galenskapsdiagnos”.

Deborah Gorham menar att kvinnans främsta uppgift under 1800-talets mitt var att ta hand om hem och familj. Kvinnan sågs av naturen tillhöra den privata sfären och skulle i allra största mån begränsas till hemmet för att inte ”förhäradas” av den tuffa offentliga sfären. Det kunde nämligen leda till att kvinnan blev inkapabel att genomföra de sysslor som förväntades av henne. Den ideala hustrun skulle därför inte ha ambition att göra karriär utanför hemmet (Gorham 2012:18 ff.). Karin Johannisson fortsätter berätta om tanken att mannen skulle ta hand om produktionen medan kvinnan ansvarade för reproduktionen (Johannisson 1994:12 f.). I den första meningsenheten i tabell 1 talar Robert om det faktum att Lady Audley, eller i det här fallet Helen Talboys, ”övergivit” sin far och son vilket han ser som en orsak till att hennes sinne skulle vara ”sjukt”. När Lady Audley lämnar huset hon bor i tillsammans med sin far och son agerar hon i motsats med de förväntningar som finns på henne som mor och kvinna. Hon struntar i sina hushålliga plikter och överlämnar ansvaret om sin son till fadern. Med Gorhams ord söker hon sig från den privata sfären och tar risken att förlora sin naturligt medfödda förmåga att ta hand om hem och familj. Robert gör ingen hemlighet av sina känslor inför Lady Audleys handlande när han anklagande säger att ”she deserted that poor father”. Valet att använda ordet ”deserted” (sv. övers. ”övergav” [min översättning]) och ”poor father” (sv. övers. ”stackars far” [min översättning]) antyder att han tycker Lady Audley är den enda skyldiga parten, att hon agerat felaktigt och svikit sin oskyldiga far. När Lady Audley lämnar sin son motsätter hon sig idén om kvinnan som ansvarig att ta hand om reproduktionen.

Kvinnans främsta uppgift var att vårda och uppfostra sina barn vilket Lady Audley ignorerar när hon handlar som hon gör.

Som framgår i koden "Påhittad död" förfalskar Lady Audley, eller Helen Talboys, sin egen död och antar en ny identitet för att kunna försörja sig själv. Inte nog med att hon "överger" sin far och son så uppvisar hon en vilja att göra karriär utanför hemmet vilket totalt står i motsats till de ideal som rådde under 1800-talets mitt. Tidigare i uppsatsen hänvisade jag till Jane M. Ussher som uttalat sig om vad det var för kvinnor som framförallt klassades som "galna". Enligt Ussher hade kvinnor som strävade efter att uppnå självständighet och att frigöra sig från det patriarkala samhällets förtryck stor risk att avfärdas som "galna" (Ussher 1991:89). När Lady Audley söker sig från sina plikter inom hemmets väggar kan det läsas som ett försök att uppnå den självständighet Ussher talar om. Det skulle i så fall även förklara varför Robert är ivrig att se denna handling som bevis på att Lady Audleys "sinne är sjukt".

Andra viktiga kriterier för ideal femininitet förefaller enligt Gorham varit att kvinnan skulle vara försiktig, inte uppvisa någon fientlighet, vara beroende av och underordnad sin man (Gorham 2012:18 ff.). I andra meningsenheten menar Robert att Lady Audley känner sig illa till mods i sitt eget hem eftersom hon där hemsöks av sin första man George Talboys, som Robert alltså säger Lady Audley mördad. Under koden "Bigami" ges en kortfattad förklaring till vilken anledning Lady Audley skulle ha för ett sådant mord. Enligt Robert valde Lady Audley att gifta sig fast hon redan var någons fru då hon såg en möjlighet att skaffa en rikare man. När Lady Audleys första man sedan påkom henne så mördade hon honom för att hon skulle kunna fortsätta leva i den extravagans hon uppgraderat sig till i och med det andra giftermålet. Lady Audley vägrar att infinna sig i dåtidens ideal och befriar sig från sin man Georges inflytande och hennes position som hans undersåte genom att mörda honom. Därmed inte bara hotar hon utan också förgör bilden av kvinnan som beroende av och underordnad sin man. Mordet i sig kan även ses som motstånd mot normer och ideal. När Lady Audley mördar George visar hon prov på risktagande och aggressivt beteende vilket även det står i motsats till normer om den ideala kvinnan som försiktig och utan fientliga känslor.

Leigh Summers, Jane M. Ussher och Karin Johannisson pratar samtliga om tanken på kvinnan som svag, ömtålig och sjuk. Kvinnan sågs begränsad av sin fysiska hälsa och stod därmed i motsats till den starka och handlingskraftiga mannen (Summers 2001:108 och Ussher 1991:68 ff.). Men det var inte enbart så att kvinnan av naturen sågs tillhöra det känsliga och sårbara

könet utan detta förekom även vara en idealiserad bild av henne. Att vara sjuk och lidande ansågs åtråvärt (Johannisson 1994:47). Överlag betraktades kvinnan och mannen som motpoler (Johannisson 1994:12 f.). Hon styrdes av sina känslor och han var istället den verkställande och handlingskraftige (Gorham 2012:18 ff.). Hittills har jag talat om det faktum att Lady Audley övergivit sin son och far, antagit en ny identitet och samtidigt förfalskat sin egen död, mördat sin man George Talboys samt begått äktenskapsbrott, som anledningar till att hon klassas som ”sjuk i sinnet”. Gemensamt för dessa handlingar är att de alla kräver list, rationalitet, beslutsamhet samt god överläggningsförmåga. Det är därmed handlingar som går emot bilden av kvinnan som fysisk svag och emotionellt begränsad. Lady Audley kan ses agera på ett sätt som troligtvis varit mer acceptabelt om hon var man men i nuläget blir hennes beteende inte någonting annat än frånstötande.

Vad gäller den sista koden ”Ärftlighet” så finns inte särskilt mycket att säga eftersom jag inte funnit någon tidigare forskning som tagit upp 1800-talets syn på genetiken som bidragande orsak till ”galenskap”. Om vi utgår från att Lady Audley klassas som ”sjuk i sinnet” därför att hon brutit mot föreställningar om ideal femininet är det mycket möjligt att så också var fallet för hennes mor. Men det går tyvärr inte att fastställa eftersom boken inte ger någon utförlig beskrivning av moderns handlingar och på vilka grunder hon betecknas ”galen”. Jag beslutade mig ändå för att ha med denna meningsenhet eftersom den utan tvekan ändå går att se som en orsak till att Lady Audley skulle vara ”galen”, eller som Dr. Mosgrave skulle säga; lider av ”latent vansinne”.

Vidare är det intressant att koppla Lady Audleys ”galenskap” till Simone de Beauvoirs tankar om kvinnan som den Andre i förhållande till mannen. Att kvinnan är den Andre innebär som tidigare nämnt bland annat att hon är underordnad mannen och begränsas av förväntningar utifrån om hur hon bör vara (Gothlin 2012:15 ff.). de Beauvoir uppmuntrar kvinnor att vägra vara den Andre även om det medför många svårigheter. Det leder exempelvis att kvinnan fräntas förmåner mannen annars tilldelar henne samt att hon får svårt att forma sitt eget liv (de Beauvoir 2012:30). I *Lady Audley's Secret* går det flera gånger att urskilja hur omgivningen försöker göra Lady Audley till den Andre. Det finns stora förväntningar på henne som moder, hustru och kvinna, och i dessa förväntningar ingår det att hon underordnas männen i sin närhet. Som kvinna hade det varit lätt för Lady Audley att infinna sig i rollen som den Andre men istället gör hon alltså det som de Beauvoir skulle ha uppmuntrat henne att göra – hon vägrar vara den Andre. Lady Audleys vägran får också mycket riktigt de konsekvenser de

Beauvoir varnar för. När det så småningom framkommer att Lady Audley är ”galen” och har begått de juridiska och moraliska brott hon anklagas för, vänder hennes andra man henne ryggen och Robert ordnar så att hon på livstid låses in på mentalsjukhus. Hon fråntas därmed de förmåner hon annars fått av män i sin närhet samt makten att styra över sitt eget liv.

När Lady Audley erkänner Roberts anklagelser om hennes ”brott” kallar hon för första gången sig själv för ”galen” och det är efter detta som han börjar tänka på henne i dessa termer. I och med att Lady Audley berättar om sin ”galenskap” återger hon samtidigt på vilka grunder hon har rätt att betecknas som det. Hon anser att det finns två anledningar till hennes ”galenskapsdiagnos” som nu kommer presenteras i tabell 2. Anledningen till att dessa delar tas upp har att göra med att det är viktiga och avgörande ögonblick i boken och jag upplever det dessutom betydelsefullt att också inkludera Lady Audleys egen uppfattning av vad som inträffat.

Tabell 2 Kvalitativ innehållsanalys av delar från <i>Lady Audley's Secret</i> där Lady Audley tillskriver sig själv diagnosen ”galenskap”		
Meningsenhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
Yes, a madwoman. When you say that I killed George Talboys, you say the truth. When you say that I murdered him treacherously and foully, you lie. I killed him because I AM MAD! because my intellect is a little way upon the wrong side of that narrow boundary-line between sanity and insanity; because when George Talboys goaded me, as you have goaded me; and reproached me, and threatened me; my	I killed him because I AM MAD! My intellect is upon the wrong side between sanity and insanity. When George Talboys goaded, reproached and threatened me; my mind utterly lost its balance.	Mord

mind, never properly balanced, utterly lost its balance; and I <i>was mad!</i>		
<p>Her [Lady Audley's mother's] madness was an hereditary disease transmitted from her mother, who had died mad. She, my mother, had been, or had appeared, sane up to the hour of my birth; but from that hour her intellect had decayed, until she had become what I saw her.</p> <p>I went away with the knowledge of this, and with the knowledge that the only inheritance I had to expect from my mother was – insanity!</p>	<p>Her [Lady Audley's mother's] madness was transmitted from her mother. She, my mother, had appeared, sane up to the hour of my birth; but from that hour her intellect had decayed.</p> <p>I went away with the knowledge that the only inheritance I had to expect from my mother was – insanity!</p>	Ärftlighet

I andra tabellen går det att se, till skillnad från den första, att Lady Audley tillskriver två anledningar till att klassa sig själv som ”galen”. Hon kan ses som ”galen” eftersom hon säger sig ha mördat sin första man George Talboys samt därför att hennes egen mamma var ”galen” och diagnosen därmed skulle gått i arv. Robert Audley å andra sidan vill också tillskriva det faktum att hon övergivit sin far och son, ljugit om sitt eget dödsfall och begått bigami som orsaker till att hon skulle vara ”galen”.

I ett senare avsnitt i boken berättar Lady Audley sin egen historia och hon kommenterar då dessutom de anklagelser som Robert riktat mot henne. Hon menar att hon djupt ångrar att hon lämnade sin son men att hon gjorde det eftersom hennes dåvarande man George Talboys åkt ifrån sin familj till Australien för att söka lyckan och Lady Audley, eller Helen Talboys, därmed ensam var tvungen att försörja sig själv, sin son och far. Fadern framställer hon

dessutom i betydligt sämre sken än Robert gör när hon beskriver honom som alkoholiserad och allmänt oduglig. När Lady Audley, eller här kallad Helen Talboys, antog en ny identitet var det för att underlätta processen att finna arbete och anledningen till att ljög om sitt eget dödsfall kom sig av att hon ville undkomma sin första man som svek henne så. Giftermålet med den nya mannen ledde till att Lady Audley för första gången blev förmögen. Den nyfunna rikedomens såg hon till att anonymt dela med sig av till sin far och son.

Dr. Mosgrave ifrågasätter till en början de beskyllningar Robert riktar mot Lady Audley i tabell 1. Även om han till slut delvis ändrar uppfattning och påstår att hon lider av "latent vansinne" så finns det ett citat ur boken som både är intresseväckande och en bra sammanfattning av varför de anledningar Robert tar upp kanske inte är helt giltiga anledningar till att klassa Lady Audley som "galen". Jag kommer därför låta citatet avsluta den första delen av uppsatsens analys.

She ran away from her home, because her home was not a pleasant one, and she left in the hope of finding a better. There is no madness in that. She committed the crime of bigamy, because by that crime she obtained fortune and position. There is no madness there. When she found herself in a desperate position, she did not grow desperate. She employed intelligent means, and she carried out a conspiracy which required coolness and deliberation in its execution. There is no madness in that. (Braddon 1999:299–300)

6.2 "Galenskapens" framställning i *Jane Eyre*

Efter att ha studerat orsaker bakom Lady Audleys tilldelad "galenskapsdiagnos" och dess koppling till normer om ideal femininitet vill jag nu undersöka den "galna" kvinnans status och ställning i *Jane Eyre*. I tabell 3 nedan presenteras 28 exempelmeningar ur boken som avser illustrera mitt resultat.

Tabell 3 Exempelmeningar på samförekomster av den "galna" kvinnan i *Jane Eyre*

1	bit me, he murmured.	She	worried me like a tigress
2	And I did not expect it:	she	looked so quite at first.
3	It seemed, sir, a	woman,	tall and large
4	was a discoloured face -	it	was a savage face.

5	Ghosts are usually pale, Jane.	This,	sir, was purple : the lips were swelled and dark ; [...] over the bloodshot eyes.
6	Shall I tell you of what	it	reminded me? [...] Of the foul German spectre – the vampire .
7	Sir,	it	removed my veil from its gaunt head
8	I was aware	her	lurid visage flamed over mine
9	and seek sympathy with	something	at least human .
10	What	it	was, whether beast or human being
11	on all fours	it	snatched and growled like some strange wild animal
12	but	it	was covered with clothing, and a quantity of dark, grizzled hair, wild as
13	her favourable report: the	clothed hyena	rose up, and stood tall on its hind-feet.
14	she parted	her	shaggy locks from her visage and gazed wildly
15	I recognised well	that	purple face - those bloated features
16	his cheek: they struggled.	She	was a big woman, in statue almost equalling her husband
17	it down near a upas-tree:	that demon's	vicinage is poisoned, and always was.
18	a year to live here with	<i>my wife,</i>	as you term that fearful hag
19	money; but he told me	Miss Mason	was the boast of Spanish Town for her beauty
20	thus was no lie. I found	her	a fine woman, in the style of Blanche Ingram: tall, dark, and majestic
21	but slight obstruction to	her	wolfish cries.
22	you bear, nor what a	filthy burden	is bound to you.
23	secret inner cabinet	she	has now for ten years made a wild beast's den
24	once lulled and baffled.	The lunatic	is both cunning and malignant
25	When I think of	the thing	which flew at my throat this morning, hanging its black and scarlet visage
26	me that I had already a	wife	is empty mockery: you know now that I had but a hideous demon .

27 after the gin and water, the mad lady, who was as **cunning** as a **witch**
 28 her with my own eyes. She was a **big** woman, and had long **black**

För att strukturera och lättare kunna se mönster i resultatet har de fetade orden i exempelmeningarna sorterats under olika sammanfattande rubriker vilket går att se i tabell 4 nedan.

Tabell 4 Ord ur exempelmeningar sorterat under fyra övergripande rubriker

Avhumanisering	Storlek och utseende	Färger	Persona
animal	beauty	black (x2)	cunning (x2)
at least human	big (x2)	dark (x3)	majestic
beast (x2)	bloated	discoloured	malignant
clothed hyena	bloodshot	grizzled	quite
demon	fine	purple (x2)	
fearful hag	gaunt	scarlet	
hideous demon	large		
savage	lurid		
tigress	shaggy		
vampire	swelled		
wild (x3)	tall (x2)		
wildly			
witch			
wolfish			

Under tidigare avsnitt hänvisade jag till Helen Smalls slutsatser om den ”galna” kvinnans låga status i skönlitterära verk efter 1830-talet. Small menar att detta exempelvis gick att se då den kvinnliga ”galningen” ofta kopplades samman med ”zigenare” [sic], sällan var huvudperson samt porträtterades som äldre än tidigare (Small 1996:139). Även om Bertha inte direkt sammankopplas med det som Small kallar ”zigenare” så är hon knappast huvudperson i *Jane Eyre* utan kan snarast ses som en mindre biroll. Den åldrade ”galna” kvinnan går kort att se exempel på i tabell 3 rad 12 då det beskrivs att Bertha har ”grizzled hair” (sv. övers. ”gråsprängt hår”).

Det går också att se att framställningen av den ”galna” kvinnan ofta stämmer överens med Femi Oyebodes tankar. Oyebode beskriver som tidigare nämnt hur ”vansinniga” karaktärer ofta hade förstärkta fysiska egenskaper samt överdrivet språk och beteende för att framstå som parodier eller skrämmande (Oyebode 2004:140 f.). Det är svårt att göra några kopplingar mellan överdrivet språk och Bertha eftersom hon inte yttrar ett enda begripligt ord under bokens gång. Med undantag för de skratt hon utbrister i får hon mest ur sig djuriska morrande och fräsande läten som kan ses i tabell 3 rad 11. Jag har valt att inte fokusera på Berthas handlingar i min analys vilket försvårar möjligheten att dra slutsatser om huruvida hennes beteende är överdrivet eller ej. Att Bertha har förstärkta fysiska egenskaper är emellertid tydligt. I tabell 4 under rubrikerna ”Storlek och utseende” och ”Färger” framgår det att Bertha är lång och stor, mörk, ovårdad, svullen och ful. Som läsare får vi en väldigt klar bild av hur hon ser ut. Bertha beskrivs också som ”fine” (sv. övers. ”vacker”), ”majestic” (sv. övers. ”ståtlig”) och en ”beauty” (sv. övers. ”skönhet”) i tabell 3 rad 19 och 20 vilket kan tyckas motsägelsefullt. Genom att studera exempelmeningarna i sitt fulla sammanhang framkommer det dock att detta sägs om Bertha innan hon klassades som ”galen”. Som ”frisk” var hon vacker men som ”galen” är hon ful.

Oyebode talar även om hur ”vansinniga” karaktärer tenderats framställas som ”vildar” och ”mindre än mänskliga” (Oyebode 2004:140 f.). I tabell 3 rad 4 beskrivs Bertha till och med ha ”ett vilt ansikte” (eng. övers. ”a savage face”) och vid flertal tillfällen används därtill begrepp som ”wild” och ”wildly” i närheten av henne. Det finns ett undantag till framställningen av henne som ”vild” som bör kommenteras. I tabell 3 rad 2 beskrivs det hur Bertha såg ut att vara ”quite” (sv. övers. ”tyst”) vilket egentligen kan ses som en motsats till framställningen av henne som ”vild”. I just den meningen är det Berthas bror Richard som beskriver henne och tanken yttras precis innan Bertha gör ett utfall mot honom med kniv. Alltså är framställningen av Bertha som ”tyst” någonting som snart motbevisas av hennes vilda och aggressiva handling.

Att Bertha avhumaniseras går att se bara på alla gånger hon liknas vid icke-mänskliga varelser. När hon beskrivs med den här typen av begrepp medför det onekligen att hon upplevs som annorlunda och, i Oyebodes termer, en skrämmande varelse. Berthas avhumanisering är intressant att vidare koppla till Judith Butlers tankar om att bli erkänd som människa. Charlotte Brontë låter karaktärerna i *Jane Eyre* exempelvis kalla Bertha för ”vilt

djur” (eng. övers. ”wild animal”), ”hyenan i kläder” (eng. övers. ”the clothed hyena”) och ”vidrig demon” (eng. övers. ”hideous demon”) vilket bokstavligt talar för att hon inte erhålls mänsklighet. I tabell 3 rad 9 förklarar Mr. Rochester att han efter sitt giftermål med Bertha sökte tröst hos ”something at least human” (sv. övers. ”någon som åtminstone var mänsklig”) vilket tydligt visar att han inte erkänner henne som mänsklig. En individ som inte erkänns som människa blir enligt Butler inte begripliggjord, har svårt att erhålla social tillhörighet och saknar möjlighet att leva ett levbart liv (Butler 2006:24). Att Bertha inte begripliggörs går att se på flera ställen i boken men i exempelmeningarna i tabell 3 illustreras det kanske tydligast i rad 11. Meningen är där förkortad och i sitt fulla sammanhang lyder den följande:

In the deep shade, at the farther end of the room, a figure ran backwards and forwards. What it was, whether beast or human being, one could not, at first sight, tell: it grovelled, seemingly, on all fours; it snatched and growled like some strange wild animal: but it was covered with clothing, and a quantity of dark, grizzled hair, wild as a mane, hid its head and face. (Brontë 2009:290)

Istället för att försöka se Berthas agerande som uttryck för någonting, som exempelvis rastlöshet, frustration eller försök till motstånd mot sin situation avfärdas hennes handlande här som någonting djuriskt och indirekt en konsekvens av hennes ”galenskap”. Berthas handlingar blir alltså inte begripliggjorda utan vi som läsare kan endast spekulera i om hon försöker kommunicera något och i så fall vad det är hon eventuellt försöker säga.

Bertha tilldelas knappast någonting som liknar social tillhörighet. Hon har under 10 års tid varit isolerad på Mr. Rochesters vind (se rad 23 i tabell 3) och den enda mänskliga kontakt hon haft har nästan uteslutande varit med sin vårdare. Ytterligare en konsekvens av att inte bli erkänd som människa är som sagt att inte kunna leva ett levbart liv. Även om inte Butler tydliggör vad det innebär att leva ett sådant liv skulle jag ändå säga att det går att fastslå att Berthas situation omöjliggör henne att leva på ett sätt som kan kallas levbart. Hon är ständigt övervakad, begränsad, instängd och saknar frihet att röra sig fritt. Människorna i Berthas närhet antingen äcklas eller skräms av hennes närvaro och kallar henne för ”djur”.

Berthas framställning i *Jane Eyre* förefaller stämma överens med dåtidens syn på kvinnlig ”galenskap” i det verkliga livet. Phyllis Chesler, Elaine Showalter och Roy Porter poängterar tillsammans att ”galenskapsdiagnosen” var en skamfull och stigmatiserad sjukdom

att tilldelas inom den överklass Bertha tillhör (Chesler 1994:269, Showalter 2014:26 f. och Porter 2002:62). Dessutom sågs "galenskapen" som hotfull och någonting samhället var tvungen att skyddas från (Chesler 1994:269). I tabell 4 under rubriken "Avhumanisering" kan nästan samtliga begrepp ses som negativt värderande uttryck vars syfte blir att framställa "galningen" Bertha i dålig dager. Genom att studera vad det är för avhumaniserade begrepp som används om Bertha går det också snart att se en koppling mellan Cheslers föreställning om "galenskapen" som hotfull sjukdom och de orden som beskriver Bertha. Hon beskrivs exempelvis som skrämmande övernaturliga varelser som när hon likställs med en vampyr, demon och häxa samt farliga djur som tigrar och vilddjur. Bertha liknas alltså vid otäcka figurer med krafter som med hjälp av antingen list eller fysisk styrka kan orsaka andra människor skada. Genom att hålla Bertha inlåst på vinden skyddas övriga samhället från henne och hennes hotfulla sjukdom.

Porter beskriver även hur begreppet "galenskap" historiskt använts för att märka ut skillnad, det som avvek och inte erhöll social-acceptans (Porter 2002:62). I tabell 3 har orden "it", "the lunatic", "the thing" och "filthy burden" markerats med fet text. De finns inte med i tabell 4 men anledningen till att de är markerade med fet text har att göra med att jag tycker de är intressanta avståndstaganden, där karaktärerna väldigt direkt kan ses försöka ta avstånd från Bertha. Hon skiljer sig från övriga karaktärer och accepteras definitivt inte socialt. Istället för att kalla Bertha vid hennes namn eller hänvisa till hennes pronomen refereras hon till som "det", "galningen", "den varelse" och "vidriga börda". Bertha ses inte värdig ett personligt pronomen eller namn – hon är alltför motbjudande vilket också visar på den "galna" kvinnans låga status som Small, Chesler, Showalter och Porter talar om. I rad 24 respektive 27 sägs det om Bertha att "The lunatic is both cunning and malignant" (sv. övers. "Galningen är både listig och elak") och "the mad lady, who was as cunning as a witch" (sv. övers. "den galna kvinnan, som var slug som en häxa") vilket återigen visar vilken ställning andra tillskriver henne. "Galningen" i första meningen används tillsammans med två negativt värderade adjektiv och i den andra meningen vidareutvecklas statusen av begreppet "cunning" när det används som en liknelse med häxa.

de Beauvoirs idé om kvinnan som Objekt och den Andre i förhållande till mannen är ytterligare ett fenomen som går att förena med den "galna" kvinnans framställning i *Jane Eyre*. Att kvinnan är den Andre menar de Beauvoir innebär att hon är underordnad, beroende av mannen och begränsad av utomstående förväntningar (Gothlin 2012:15 ff.). Som kvinna

kan Bertha utan tvekan ses som den Andre, men jag vill även hävda att hon utsätts för ett dubbelt förtryck. Hon är inte bara den Andre i förhållande till mannen utan också i förhållande till den ideala kvinnan. Ett tydligt exempel på detta går att se i tabell 3 rad 18 när Mr. Rochester beskriver sina planer att ge Berthas vårdare 200 pund om året för att "live here with my wife, as you term that fearful hag" (sv. övers. "bo här med *min hustru* som du kallar denna vrångbild av en kvinna"). I första avsnittet analyserades Lady Audleys "galenskapsdiagnos" i förhållande till normer om ideal kvinnlighet. I denna del av analysen har jag inte på samma sätt undersökt *varför* Bertha kallas "galen" men det blir ändå tydligt i denna exempelmening att hon inte ses tillhöra kategorin "den ideala kvinnan". Bertha är en vrångbild, en karikatyr av det kvinnliga släktet och ovärdig att kallas för kvinna. Hon är den Andre i förhållande till andra kvinnor.

7 Slutsatser

Så hur synliggör då *Lady Audley's Secret* normer om ideal femininitet och vad är dess koppling till "galenskap"? Genom att ta fäste på tidigare forskning om normer kring den ideala kvinnan vid 1800-talets mitt har jag försökt besvara denna frågeställning med hjälp av kvalitativ innehållsanalys. I analysen blev det tydligt att det fanns en koppling mellan Lady Audleys förmåga att utmana normer och ideal och de orsaker som sågs ligga bakom hennes "galenskapsdiagnos". Detta stämmer väl överens med tidigare forskning som visat att det framförallt var kvinnor som bröt normer om den ideala kvinnligheten som betecknades "galna" (Chesler 1994:270). Totalt framfördes fem olika anledningar till att Lady Audley skulle vara "galen" och i uppsatsen har de sammanfattats i koderna "Övergivit far och son", "Påhittad död", "Mord", "Bigami" och "Ärftlighet". Lady Audley själv håller med om att det påstådda mordet samt den genetiska förklaringen kan ses som bevis på att hon faktiskt är "galen" men resterande tre koder menar hon inte beror av hennes "galenskap" utan att det finns giltiga orsaker till att hon handlat som hon gjort. Uppsatsen visar vidare hur samtliga koder, med undantag för "Ärftlighet", kan ses som handlingar som står i motsats till de normer som rådde under perioden *Lady Audley's Secret* är skriven. Kopplingen mellan normer om ideal femininitet och "galenskap" blir med andra ord väldigt tydlig då den första onekligen påverkar den andra.

I uppsatsen beskrivs det också hur "galenskapsdiagnosen" användes för att straffa de kvinnor som utmanade normer och strävade efter självständighet (Ussher 1991:89). För att diagnosen

”galenskap” skulle kunna användas i det syftet blir det emellertid avgörande att den tillskrivs dålig status. Detta för mig också in på den andra frågeställningen som låg till grund för uppsatsens analys, nämligen; Hur framställs den ”galna” kvinnan i *Jane Eyre* och på vilket sätt speglar det dåtidens syn på kvinnlig ”galenskap”? I analysen av *Jane Eyre* användes analys av samförekomster för att undersöka vilka ord som förekom i närheten av den ”galna” karaktären Bertha Mason. Genom att studera ordval framgick det bland annat att hon porträtterades som äldre, med förstärkta fysiska egenskaper, som vild och det Femi Oyebode kallar ”mindre än mänsklig” (Oyebode 2004:141). Överlag gick det att se att Berthas ”sjukdom” blev någonting skamfullt och samtidigt skrämmande då hon exempelvis liknades vid farliga varelser som en demon, hyena och vampyr. Därtill kunde jag också urskilja hur bokens karaktärer försökte ta avstånd från Bertha genom att hänvisa till henne i väldigt nedvärderande och opersonliga termer som vittnar om hennes låga ställning. Dessa resultat visade sig även stämma bra överens med tidigare forskning rörande den ”galna” kvinnans situation och anseende.

Gemensamt för båda analyser var kopplingen till Simone de Beauvoirs tanke om kvinnan som den Andre och Judith Butlers idéer. I analysen av *Lady Audley's Secret* utgår jag från Butlers definition av normer och i *Jane Eyre* används Butlers tankar om att bli erkänd som människa. de Beauvoir och Butler förser analysen med teoretiska begrepp som bidragit till att uppnå uppsatsens syfte. Syftet med uppsatsen var att studera framställningen av kvinnlig ”galenskap” i *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre* och sedan koppla det till normer om ideal femininitet för att komma åt vem den ”galna” kvinnan var och vilken status hon tillskrevs. I styckena ovan har jag gett en kortfattad sammanfattning av hur jag lyckades göra detta och vad jag kom fram till.

Vid en sammanslagning av de resultat som framkommit i analysen av *Lady Audley's Secret* och *Jane Eyre* blir det lätt att se hur diagnosen ”galenskap” använts för att straffa och försöka tygla de kvinnor som inte ville infinna sig enligt ideal. *Lady Audley's Secret* visar att kvinnor som utmanade normer om ideal femininitet riskerade att klassas som ”galna” och *Jane Eyre* visar i sin tur att en sådan diagnos definitivt inte var önskvärd att tilldelas. Detta är också tankar som blir intressanta att vidare koppla till Helen Smalls föreställning om att fiktionen och värderingar i samhället inte går att se som två separata företeelser (Small 1996:19). Även om jag i min uppsats utgår från skönlitterära verk med fiktiva karaktärer kan jag alltså fortfarande dra en slutsats om verkligheten som rådde under den tid böckerna är skrivna.

Författarinnorna Mary Elizabeth Braddon och Charlotte Brontë är oundvikligen påverkade av den kultur och de föreställningar som rådde när de skrev sina respektive böcker vilket medför att vi genom att studera böckerna få god insyn i hur samhället vid 1800-talets mitt såg ut och fungerade.

När vi studerar skönlitteratur som berör kvinnlig ”galenskap” publicerat kring 1850 får vi inte bara kunskap om samhällsliga strukturer som rådde då, utan också en inblick i varför vårt samhälle ser ut som det gör idag. I uppsatsens inledande del hänvisade jag till Jane M. Ussher som talar om precis detta. Enligt Ussher är det nämligen så att 1800-talets syn på kvinnlig ”galenskap” utgör grunden för hur vi idag ser på ”galenskap” (Ussher 1991:64). Siffror från Försäkringskassan visar att det är betydligt fler kvinnor än män som varje år tilldelas psykiska diagnoser (Lidwall & Olsson-Bolin 2016:3) och Ussher anser att det delvis beror på att ”galenskap” kopplas till det feminina vilket män ogärna vill förknippas med. Därför undviker många män att söka hjälp för psykiska besvär (Ussher 2011:12). I praktiken innebär det alltså att 1850-talets tanke om kvinnan som sinnebild för ”galenskapen” (se Johannisson 1994:7 och Ussher 2011:12) och den låga status ”galenskapsdiagnosen” tillskrevs (se Small 1996:139, Oyeboode 2004:140 f., Chesler 1994:269 och Porter 2002:62) fortfarande påverkar oss idag, två sekel senare.

Mycket har onekligen förändrats sedan 1800-talets mitt men fortfarande ses alltså ”galenskap” och kanske speciellt kvinnlig ”galenskap” som någonting dåligt. Genom att påminna oss om Judith Butlers syn på normer och deras betydelse som föränderliga (Butler 2006:205 f.) och Simone de Beauvoirs tankar om att kvinnans underordning inte är fast och behöver se ut som den gör (Gothlin 2012:13 ff.) förstår vi emellertid att det inte alltid behöver se ut som det gör. Jag både hoppas och tror att texter, som den här, som på olika sätt ger bakgrund till varför samhället ser ut som det gör och vilka konsekvenser det medför kan vara med och bidra till att fler förstår vikten av att få upp ögonen för den historia som kan kallas ”problematisk” och vågar göra upp med det som även ses som ”mörkt”. För om vi gör det är nog nästa steg, att faktiskt bidra och medföra en förändring lite lättare att uppnå.

Litteraturlista

- Baker, Paul, 2006: *Using corpora in discourse analysis*. London: Continuum
- Beauvoir, Simone de, 2012 (1949): *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2012: *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Braddon, Mary Elizabeth (red.), 1999 (1862): *Lady Audley's Secret*. Hertfordshire: Wordsworth Editions
- Brontë, Charlotte, 2009 (1847): *Jane Eyre*. London: Arcturus Publishing
- Brontë, Charlotte, 2011 (1847): *Jane Eyre*. Stockholm: Bonnier Pocket
- Busfield, Joan, 1996: *Men, Women and Madness: Understanding Gender and Mental Disorder*. New York: New York University Press
- Butler, Judith, 2006: *Genus ogjort – Kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag
- Chesler, Phyllis, 1994 (1972): Extracts from Women and Madness. I: *Special Feature* 1994:4
- Dahl, Ulrika, 2014: Att förstå och bebo feminism. I: Tollin, Katharina och Törnqvist, Maria, *Feminism i rörliga bilder*. 2 uppl. Stockholm: Liber
- Dahl, Ulrika, 2016: Kön och genus, femininitet och maskulinitet. I: Lundberg, Anna och Werner, Anna (red.), *En skriftserie och genusvetenskap - En introduktion till genusvetenskapliga begrepp, 2016*. (29.11.2017) <https://www.genus.se/media/en-introduktion-till-genusvetenskapliga-begrepp-2016/>
- Egidius, Henry, å.u.: Jean-Martin Charcot. (1.12.2017) <https://www.psykologguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=Jean-Martin%20Charcot>
- Johannisson, Karin, 1994: *Den mörka kontinenten - kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*. Stockholm: Norstedts
- Genusvetenskap. Informationssida uppdaterad 27 oktober 2016. Institutionen för kulturvetenskaper. (29.11.2017) <https://kultur.gu.se/amnen/Genusvetenskap>
- Gorham, Deborah, 2012 (1982): *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*. Oxfordshire: Routledge
- Gothlin, Eva, 2012 (2002): Förord. I: Beauvoir, Simone de, *Det andra könet*. 2 uppl. Stockholm: Norstedts
- Hacking, Ian, 1999: *The social construction of what?*. Cambridge: Harvard University Press
- Lidwall, Ulrik & Christina, Olsson-Bolin, 2016: *Sjukskrivning för reaktioner på svår stress*

- ökar mest. (28.11.2017) https://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/41903408-e87d-4e5e-8f7f-90275d4fe6ad/korta_analyser_2016_2.pdf?MOD=AJPERES
- Nyby, Josefine, 2017: *Innehållsanalys och diskursanalys - Fördjupad forskningsmetodik, allmän del 13.2.2017* (19.12.2017) <http://www.vasa.abo.fi/users/minygard/Undervisning-filer/3.%20Inneh%C3%A5llsanalys%20och%20diskursanalys.pdf>
- Oyebode, Femi, 2004: Fictional narrative and psychiatry. I: *Advances in Psychiatric Treatment* 2004:10
- Patmore, Coventry, 2001 (1862): *The Angel in the House*. London: Cassell & Company (22.11.2017) <http://www.gutenberg.org/files/4099/4099-h/4099-h.htm>
- Porter, Roy, 2002: *Madness – A Brief History*. Oxford: Oxford University Press
- Showalter, Elaine, 2014 (1985): *The Female Malady – Women, Madness and English Culture, 1830–1980*. London: Virago Press
- Small, Helen, 1996: *Love's Madness – Medicine, the Novel and Female Insanity 1800–1865*. Oxford: Clarendon Press
- Summers, Leigh, 2001: *Bound to Please – A History of the Victorian Corset*. Oxford: Berg
- Sunesson, Sune, 2010 (1983/1961): Inledningen till den nya svenska upplagan av Michel Foucault. I: Foucault, Michel (red), *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. 6 uppl. Lund: Arkiv förlag
- Ussher, M. Jane, 1991: *Women's Madness: Misogyny or Mental Illness?* Hertfordshire: Harvester Hempstead
- Ussher, M. Jane, 2011: *The Madness of Women – Myth or experience?* East Sussex: Routledge
- Viktorianism, (u.å). Nationalencyklopedin. (30.11.2017) <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/viktorianism>
- What is the BNC?, 2009. British National Corpus. (20.12.2017) <http://www.natcorp.ox.ac.uk/corpus/>

Den kvinnliga "galenskapen" har en lång historia och i denna uppsats spårar jag den tillbaka till 1800-talets mitt och kopplar samtidigt till normer om ideal femininitet. Uppsatsen utgår från en kvalitativ innehållsanalys av Mary Elizabeth Braddons spänningsroman *Lady Audley's Secret* från 1862 där jag studerar orsakerna bakom huvudpersonen Lady Audleys tilldelade "galenskapsdiagnos". Dessutom genomförs en analys av samförekomster av Charlotte Brontës "galna" kvinnliga karaktär Bertha Mason i *Jane Eyre* från 1847, där den "galna" kvinnans status analyseras. För att få bredd i analysen och inkludera olika perspektiv blandas tidigare forskning inom ämnet med tankar och klassiska begrepp av Simone de Beauvoir och Judith Butler. Böckerna som ligger till grund för uppsatsens analys kombineras slutligen för att exempelvis undersöka hur den skamfulla "galenskapsdiagnosen" använts för att straffa och tygla kvinnor som inte ville infinna sig enligt rådande ideal samt försöka ge en förklaring till varför så många av dagens män egentligen uttrycker ovilja för att söka hjälp för psykiska problem.